

O'TKIR HOSHIMOV VA TO'LEPBERGEN QAYIPBERGENOV ASARLARIDA AYOL PSIXOLOGIYASI TAHLILI

Sidikova Dilnoza Serikbaevna

Nukus davlat texnika universiteti assistent o'qtuvchi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek adabiyoti vakili O'tkir Hoshimov va qoraqalpoq adibi To'lepbergen Qayipbergenov asarlaridagi ayol obrazlarining badiiy-psixologik talqini qiyosiy tahlil qilinadi. Adiblarning "Dunyoning ishlari", "Ikki eshik orasi" hamda "Qoraqalpoq qizi", "Baxtsizlar" kabi asarlari misolida o'zbek va qoraqalpoq ayoli xarakteridagi mushtarak jihatlar yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *Psixologizm, ayol obrazi, ona, milliy xarakter, qiyosiy adabiyotshunoslik, O'tkir Hoshimov, To'lepbergen Qayipbergenov.*

Adabiyotda inson ruhiyatini tasvirlash – badiiy mahoratning oliy ko'rinishidir. O'zbek va qoraqalpoq xalqlarining turmush tarzi, qadriyatlari va dunyoqarashi bir-biriga juda yaqin. Bu yaqinlik, ayniqsa, O'tkir Hoshimov va To'lepbergen Qayipbergenov kabi milliy adiblar ijodida yaqqol namoyon bo'ladi. Ikkala adib ham o'z asarlarida ayol qalbining eng nozik qirralarini, uning sabr-bardoshi va ma'naviy qudratini mahorat bilan tasvirlaganlar.

Ayol obrazi — milliy mentalitet ko'zgusi sifatida

O'tkir Hoshimov asarlarida ayol psixologiyasi ko'proq o'zbekona lutf, ibo va oilaviy sadoqat doirasida talqin qilinadi. Masalan, "Dunyoning ishlari"dagi onaning xatti-harakatlarida o'zbek ayoliga xos bo'lgan "andisha" ustuvorlik qiladi. U o'z dardini yashiradi, hatto o'limi yaqinligini sezsa ham, farzandlari tashvishlanmasligi uchun buni bildirmaslikka harakat qiladi.

To'lepbergen Qayipbergenovda esa ayol obrazi erkinlik va matonat ramzidir. Uning qahramonlari, masalan "Qoraqalpoq qizi"dagi Jumagul, faqat oila doirasida qolib ketmaydi. U ijtimoiy tengsizlikka qarshi chiqadi. Bu yerda qoraqalpoq ayolining tarixan shakllangan "azamatlik" tabiati (To'maris, Qurbonbibini kabi ajdodlar merosi) yaqqol ko'zga tashlanadi.

O'tkir Hoshimov asarlarida ayol ruhiyati tasviri

O'tkir Hoshimov asarlarida ayol obrazi milliy qadriyatlarning, mehru vafo va cheksiz matonatning timsolidir. Adibning shoh asari hisoblangan "Ikki eshik orasi" romanidagi Robiya va Poshsha amma obrazlari ayol ruhiyatining go'zal psixologik tahlilidir.

Robiyaning ichki dunyosi: Robiya — urush davri va urushdan keyingi yillarning barcha azoblarini yelkasida ko'targan, o'z sevgisiga sadoqatli, ammo taqdirning qat'iy zarbalariga indamay bo'ysunishga majbur bo'lgan o'zbek ayoli. Muallif Robiyaning ruhiy holatini tasvirlashda uning jimjitligidan, nigohlaridan va ichki iztiroblaridan unumli foydalanadi. Uning Shomurodga bo'lgan sof muhabbati va ayni paytda oilaviy burch oldidagi mas'uliyati ayol psixologiyasidagi eng murakkab ziddiyatni yuzaga chiqaradi.

To'lepbergen Qayipbergenov asarlarida ayol xakteri va erki

Qoraqalpoq adabiyotining ulkan namoyandasi To'lepbergen Qayipbergenov o'zining "Qoraqalpoq qizi" trilogiyasi va "Baxtsizlar" asarlarida qoraqalpoq ayolining tarixiy-ijtimoiy muhitdagi o'rni va ruhiy evolyutsiyasini ko'rsatib berdi.

Jumagul va qoraqalpoq ayolining matonati: "Qoraqalpoq qizi" romanidagi Jumagul obrazi orqali adib faqatgina mazluma ayol qismatini emas, balki o'z huquqi, erki va baxti uchun kurasha oladigan kuchli ayol psixologiyasini yaratdi. Jumagulning boshidan kechirgan ijtimoiy tengsizliklari, urf-odatlar kishshaniga qarshi isyoni uning xarakterini toblaydi. Qayipbergenov ayol qalbining og'riqlarini dadil va realistik bo'yoqlarda tasvirlaydi.

1. Ayol – Oilaning ma'naviy ustuni sifatida

O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" qissasidagi Ona obrazi o'zbek xalqining barcha olijanob fazilatlarini o'zida mujassam etgan. U faqat o'z farzandlariga emas, balki butun mahalla-ko'ygga mehr ulashuvchi, o'zining dardi bo'lsa-da, boshqalarga quvonch beruvchi shaxs.

To'lepbergen Qayipbergenovning "Qoraqalpoq qizi" romanidagi Jumagul obrazi esa qoraqalpoq ayolining irodasi va kurashchanligini aks ettiradi. Agar Hoshimov qahramonlari ko'proq lirik-sentimental ruhda bo'lsa, Qayipbergenov ayollari ijtimoiy qiyinchiliklarga qarshi turuvchi matonati bilan ajralib turadi.

2. Ruhiy iztiroblar tahlili

Hoshimovda: Ayol psixologiyasi ko'pincha uning sukunatida, ko'z qarashlarida va "aytilmagan gaplari"da aks etadi. Masalan, "Ikki eshik orasi"dagi Poshsha amma yoki Ra'no obrazlarida urush va undan keyingi davrning og'ir ruhiy asoratlari fojiaiy tarzda yoritilgan.

Qayipbergenovda: Adib ayol obrazini tarixiy jarayonlar kontekstida tasvirlaydi. Ayolning ichki kechinmalari uning xalq oldidagi mas'uliyati va taqdir sinovlariga bergan javobi orqali ochiladi.

Har ikki adib ijodida ham ayol – faqat uy bekasi emas, balki milliy g'urur va ma'naviyat saqlovchisidir.

O'xshashliklar: Har ikki adib ham ayolni fidoyilik va sabr timsoli sifatida ulug'laydi. Har ikkala ijodkor asarlarida ham ayol obrazi orqali xalqning og'ir o'tmishi va ma'naviy dunyosi ko'rsatiladi.

Farqli jihatlar: O'tkir Hoshimov ayol qalbini tasvirlashda ko'proq mahalla muhiti va ichki hissiyotlarga e'tibor qaratadi. To'lepbergen Qayipbergenovda esa ayol qiyofasi kengroq epik miqyosda, xalq dostonlariga xos bo'lgan azamatlik va qat'iyat bilan tasvirlanadi.

O'tkir Hoshimov va To'lepbergen Qayipbergenov asarlaridagi ayol obrazlarini qiyosiy o'rganish, qardosh xalqlar adabiyotidagi tipologik o'xshashliklarni aniqlash imkonini beradi. Bu tahlillar bo'lajak mutaxassislarda milliy qadriyatlarni shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hoshimov O'. Dunyoning ishlari (qissa va hikoyalar). – Toshkent: Sharq, 2005.
2. Hoshimov O'. Ikki eshik orasi (roman). – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1986.
3. Qayypbergenov T. Qaraqalpaq qızı (roman). – Nəkis: Qaraqalpaqstan, 1992.
4. Qayypbergenov T. Bahtsizlar (roman). – Nəkis: Bilibim, 1994.
5. Sharafiddinov O. Ijodning toza buloqlari (Adabiy-tanqidiy maqolalar). – Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
6. Pirimqulov A. Qiyosiy adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan, 2011.
7. Sultonov I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.